

Carrer amunt, carrer avall...

Els noms populars dels carrers de Pedreguer

JOSEPA GARCIA ROSSELLÓ
IEC MARINA ALTA
Pepagarcia@wanadoo.es

1. Introducció: objectiu, metodologia i fonts

La tradició oral ens recorda cada dia que paral·lelament a la denominació oficial han perviscut els noms populars dels carrers.

El poble dóna nom a un espai que té alguns elements que l'identifiquen. Han conviscut durant molts anys els noms populars, els que ha posat la gent als carrers o espais del seu poble, amb els oficials, els del rètol. Tot i no figurar en cap placa, ni ser el nom de cap personatge il·lustre, els noms populars han perdurat per fer referència a elements i característiques que s'hi troben presents o que han existit. Són més fàcils de recordar en lligar-los a la pròpia experiència i, també, es mantenen per la tendència dels grups socials a emprar procediments lingüístics que els cohesionen, que els identifiquen. Així naix l'ús d'uns noms de carrers que d'alguna manera ens descriuen l'espai urbà: com era, com és o –millor encara– com el veïnat.

A continuació us oferim una relació dels noms tradicionals dels carrers del Pedreguer de l'època moderna. Alguns llocs han canviat la denominació amb el pas dels anys i només els hem trobat documentats, n'hem afegit alguns de recent aparició, com a mostra de la vitalitat del procés de creació toponímica. Aportem el nom popular, el nom oficial, algunes observacions sobre l'origen dels topònims i les dades documentals que posseïm extretes de la Rectificació del Cens Electoral de 1922 i les rectificacions al Padró d'Habitants de 1932, 1937 i 1941. Aquest escorcoll en els documents ens ha permès també veure com han influït els canvis polítics en els noms de determinats carrers: canvis produïts durant la república, els de després de la guerra i els noms que s'hi han atorgat recentment.

Alguns carrers han tingut més d'un nom de manera simultània o successiva: l'actual *pujadeta de l'Amargura* (c/ Migdia) ha estat també fins fa ben poc el carrer *de les gines* o *de les paleres*. La *plaça Major* també s'ha conegut com la *plaça del Mercat*, *plaça de la Constitució*, *plaça de l'Església* i *plaça del Caudillo*.

Iniciem, per tant, el nostre particular passeig per Pedreguer.

2. Classificació dels noms tradicionals

Ens ha servit l'agrupació que féu Moreu-Rey(1974, 72) per als topònims urbans. Hem classificat els noms populars dels carrers de Pedreguer en categories semàntiques. La majoria dels topònims que recollim són vius, però n'incloem alguns en desús que només hem trobat documentats com ara *carrer del Raval*, *carrer del Mitja Galta* o el *cantó del Tafarra*.

Observem que abunden els noms amb algun element lèxic del món vegetal, món molt pròxim en un poble com el nostre, situat al peu de la muntanya i envoltat per terres de cultiu: la *parra*, les *gines*, els *arbres* o l'*hort*.

2.1 Vegetació

Un dels accessos a Pedreguer és el *carrer dels arbres* (c/ Gabriel Miró), (*carrè'ls abres*). Els arbres es tallaren l'any 1955, però el topònim continua ben viu tot i desaparèixer el referent. La presència de l'element vegetal la tenim al c/ (*de*) *la Parra*, (c/ la Parra) i al *carrer Maravillas* (c/ de les Meravelles). En aquest últim cas es manté el topònim en castellà 'maravillas', el nom oficial en valencià no s'ha aconseguit restituir. Pot ser que s'associe al significat de la paraula com 'fet extraordinari', que per desgràcia és ja un castellanisme implantat i, en canvi, es conega poc la planta a què pensem que fa referència el nom del carrer, la *caléndula officinalis*.

El *carrer de les gines* o *carrer de les paleres* (c/ Migdia) separa el poble de la muntanya. Explica la presència de paleres i figueres en el carrer si tenim en compte que la *gina*¹ és una varietat de figa blanca coneguda a la comarca. A Pedreguer es desconeix actualment, però la seua existència pot haver restat fossilitzada en el topònim. Ha estat fins fa poc un carrer molt estret que no permetia el pas dels carros ni posteriorment vehicles de tracció. Quan s'amplià es batejà amb el nom oficial de c/ Migdia.

D'altres noms inclouen flors com ara la rosa: c/ *de la rosa* i el c/ *del roser*, que podria indicar direcció i tenir com a destinació la partida *els rosers*.

2. 2 Serveis

2.2.1 Subministrament d'aigua

La presència de les fonts i pous per proveir d'aigua la població originà el *carrer de la Font* que apareix en el cens electoral de 1922. Els informants comenten que es tracta del carrer

¹ BELTRAN, Vicent (1997) *El parlar de Benissa*. Ajuntament de Benissa-Institut Juan Gil-Albert.

de la Font Fonda (c/ Clavell), a la qual s'hi accedia baixant unes escaletes.

Al c/ *fang* (c/ Salamanca) el pendent del carrer facilitava la baixada de l'aigua de la font que hi havia al peu de la muntanya.

2.2.2 Comunicacions i ubicació

En documentació de principis de segle i en correspondència privada llegim el carrer *del Calvari* (c/ Sant Blai). En l'actualitat s'opta per *carrer Nou* o per l'oficial, *c/ sant Blai*. El carrer *Gata* (av. d'Alacant) ens indica l'orientació cap a la població veïna, a l'igual que el *dels Pouets* (carrê's poets) -oficialment c/ El Cid- que uneix el nucli urbà amb el paratge de la *mntanya Gran* conegut com *els Poets*.

El *c/ del Raval* (c/ Santa Isabel) era viu cap al 1925 però que ja no es recorda. Com que els ravals eren barris situats fora de la zona emmurallada, és probable que aquest carrer que ara està en el centre estigués als afores del poble durant anys.

2.3 Oficis artesanals, activitats comercials o industrials

El *c/ del Canterer* i el *c/ dels Manyans* ens recorden les agrupacions dels antics gremis artesanals.

El *c/ del Forn*, i *de la Farmàcia* són denominacions recents. En el *carrer de la Lliga* (c/ Cervantes) hi havia un bar que es deia *La Liga*, possiblement vinculada a algun partit polític o sindicat. Conviuen la forma *Lliga* i la castellana *Liga*.

El *c/ dels magatzems* fa referència als magatzems de pansa que es construïren als afores del poble. La comercialització de la pansa aportà importants ingressos a Pedreguer a finals del s. XIX i durant la primera meitat del XX, d'ací que s'hi construïren en un mateix carrer tres edificis. Algunes es reutilitzà posteriorment per emmagatzemar ametles.

2.4 Agricultura

La casa de la Fanecada destacava per les seues dimensions, era una propietat dins el nucli urbà i comprenia una fanecada de terra. El *carrer de l'hort* (c/ Alfonso XIII) és la denominació oficial en els padrons d'habitants de principis de segle. Pot ser un dels dos horts que se citen en la carta de població de 1611, propietat dels Pujades, senyors de Pedreguer. Es canvià per *c/ de la República* en iniciar-se la guerra.

2.5 Com els veuen els parlants

2.5.1 La forma de les vies ha originat veus, la majoria metafòriques:

L'amplària i l'estretor han permés distingir el carrer *Ample* (plaça del Barco) i el carrer *Manegueta* (c/ Àngel) conegut també com *Manigueta*. La distribució corbada de les cases ha originat el carrer *Corbellot* (c/ Cavallers), que ens recorda l'eina per a tallar.

El carrer del *Mitja Galta* (Sol) només resta en la memòria dels més majors. Es coneix el altres pobles i s'aplicava als carrers que només tenien cases construïdes en una part.

2.5.2 Per una característica que els distingeix

Els noms de vegades ens indiquen aspectes formals *com és* o *com era*. Mirem com s'aplica l'adjectiu *nou*: el *carrer Nou* (c/ Sant Blai), el *Pou Nou*, en la cantonada entre el c/ Mare de Déu del Pilar i el c/ Salvador Ferrándiz. I també *les cases Noves*, barri d'habitatges de protecció oficial construït durant els anys 70.

La pujadeta de l'Amargura (c/ Migdia) ens descriu les dificultats que s'hi poden tenir per pujar-la. Es coneix també per c/ *les Gines*.

Pot ser que l'escassa il·luminació durant molts anys portara a denominar el c/ *del Peligro* (c/ Mare de Déu del Pilar), que apareix en el cens electoral de 1922 com el nom oficial.

D'altres topònims en canvi ens parlen del grau d'importància que tenen en el conjunt de la població: *carrer Major*, que és al costat de la *plaça Major*..

2.6 Persones

A partir d'un malnom

Alguns carrers són coneguts popularment amb el nom, cognom o malnom d'un veí o d'una persona que hi residia. És el cas del *cantó del Belo* i just enfront tenim el *cantó del Tafarra*, en un punt estratègic del poble durant molt de temps, en el carrer Major. Aquesta denominació encara era viva a principis de segle i posteriorment s'ha substituït *pel cantó del Corenso*, malnom també del propietari d'una tenda. *Tafarra* devia ser un malnom, segons el DCVB s'aplica generalment en valencià 'a l'home vanitós i presumit.'

Una de les replacetes és la *del Rotllero* (pl. Sta. Marta), sobrenom del propietari d'una merceria. De nou, la pèrdua del referent, no ha alterat l'ús del topònim, que ha perdurat en els parlants.

La tia Faca era la propietària d'una casa enfront del Trinquet, a la part inferior del Calvari. La singularitat de *la casa de la tia Faca* ve tant per ser una casa aïllada com per la propietària mateixa, de qui les fonts orals comenten que no estava "afinâ" i es defenia amb una *faca* 'navalla' dels que es burlaven d'ella. La casa està en l'av. Maria López.

2.7 Afectius

Satírics o festius

Aquestes denominacions són relativament recents i corresponen a annexions de zones extraurbanes. Tenim un exemple en la *replaceta de la Bufa*, c/ Empecinado. Ens informen Antònia i Lucía Server en una conversa informal que el 1921 es van adquirir els terrenys per a ampliar el carrer. Es va celebrar una festa i tot el veïnat hi va participar. Una de les veïnes veient l'animació va dir: *Quina bufa hi ha ací!* S'utilitzà *bufa* com a sinònim d'ostentació i d'ací el nom de la plaça. Un exemple paral·lel de creació més recent és el *racó de la Bufa* conegut també com la *zona dels Rics*, una zona molt pròxima al poble on es construïren uns xalets entre els 70-80 que destacaren per la seua modernitat respecte de les cases rurals amb riu-rau annex que es construïen tradicionalment.

2.8 Espais públics

D'entre els edificis i espais singulars que tenen nom popular destaquem el *Repés* que actualment és el local que ocupa la Policia Municipal. El *Repés* era el lloc on es tornaven a pesar les mercaderies per comprovar si el venedor havia donat el pes just. S'ha mantingut el topònim tot i que l'acció ja fa anys que ha desaparegut.

La *Sala* a l'edifici de l'ajuntament era molt habitual fins fa poc però comença a retrocedir i se sent només entre les persones més majors.

L'*Hospital* era en realitat un asil-hospital on les monges desenvolupaven la seua tasca de beneficiència. Actualment l'edifici s'ha ampliat i acull una residència d'ancians.

3. Canvis durant la república

BALLESTER, T. (1994: 132) ens informa dels fets ocorreguts una vegada començada la guerra. En la sessió plenària del 6 de setembre de 1936 es proposà el canvi dels noms dels carrers que representaren símbols de l'Església i també els que estigueren retolats amb noms de personatges monàrquics per altres que –segons defenia el regidor– “estuvieran más en armonía con el modo de sentir y pensar de la España actual”.

Nom antic	Nom canviat	Nom antic	Nom canviat
Calvari	Guillem de Castro	Bonaventura Costa	J. Roselló
Desemparats	Mariana Pineda	Sta. Isabel	Ferrer Guardia
Sant Valeriano	Nicolás Salmerón	Devotos	16 de febrer
Santa Bárbara	Javier Bueno	Hort	República
Sant Doméneç	Julián Besteiro	Augusto Villalonga	Luis de Sirval
Àngel	Luis Bello	Alcalá Zamora	Manuel Azaña
Cova Santa	Astúries	Comte	Casares Quiroga
Sant Antoni	E. Figueras	Roser	Andrés Manso
Sant Josep	La Passionària	Dr. Calatayud	Marcelino Domingo
Sant Joan	Antonio Zozaya	Glorieta de la Creu	Garcia Hernández
Sant Cristòfol	Indalecio Prieto	Príncep	Pablo Iglesias
Sta. Marta	6 d'octubre	Sant Vicent	Pi i Maragall

4. Canvis durant la postguerra

Cal destacar la restitució dels noms de sants o relacionats amb la religió que acabem de veure que s'havien canviat: *sant Josep*, *santa Marta*, *Àngel*, *Devots*, etc. Si observem la ubicació d'aquests carrers en un plànol de Pedreguer, vegem que ocupen el nucli antic, els voltants de la plaça major, possiblement reberen aquests noms en l'intent de cristianitzar el barri morisc. Només n'hi ha tres noms relacionats amb la religió en les zones d'eixample *sant Roc*, *Joan XXIII* i *la mare de Déu del Pilar*.

Malgrat que el nom oficial era fins fa poc en castellà, la gent sempre s'ha referit en valencià al c/ sant Antoni, c/ sant Vicent o c/ sant Blai perquè són sants coneguts entre la població.

Ara bé, no han arrelat en valencià i es troben castellanitzats des d'antic *sant Domingo* i *Devotos*, d'ús o devoció poc freqüents ací.

El canvi polític comportà en tots els pobles l'aparició de noms vinculats al règim franquista com ara *General Mola*, *av. de los Mártires*, *av. José Antonio* o *plaza del Caudillo*, entre d'altres.

5. Noves denominacions

El creixement de la població porta a la creació de noms de carrers. En els eixamples predominen els noms de persones recordades per la seua significació local, política o de qualsevol altra índole.

Les dues personalitats que ocupen carrers del centre històric són *Bonaventura Costa* i *el doctor Calatayud*. El primer cedí el 1932 els terrenys perquè es construïren les escoles. En 1928 ja se li dedica una plaça al *doctor Calatayud*, radiòleg i catedràtic de la Universitat Central de Madrid. Rafael Mira, regidor, exposa les raons al ple (BALLESTER, T., 1994, p. 132):

“Por la intensa labor que viene realizando en prestigio de nuestra Patria (...) apreciada en cuanto se merece por el actual gobierno presidido por el ilustre y inmortal D. Miguel Primo de Rivera. Que además que se le nombrara hijo predilecto, se pusiera su nombre a la parte de la plaza que hoy lleva el nombre de plaza Mayor, que vulgarmente se llama del Mercado, que es donde nació.”

En els eixamples tenim a Augusto Villalonga i a continuació Maria López, el notari i la seua esposa contribuïren en donacions al poble. També s'han reservat espais per a *Andrés Pons* i per als rectors *Valeriano Costa* i *Salvador Ferrándiz*.

Posteriorment s'han introduït els noms de literats com ara *Gabriel Miró*, *Blasco Ibáñez* o *Azorín*.

6. El camí de la recuperació: la normalització lingüística

Els últims ajuntaments democràtics han utilitzat la nostra llengua en la toponímia urbana. Així, el ple del 19 de febrer de 1990 aprovà la traducció al català de la denominació dels carrers del municipi i es retolen en la llengua pròpia els de nova implantació.

En els últims anys s'ha apostat pel reconeixement a les personalitats locals com ara l'arquitecte *Antoni Gilabert*, *Joana Escorna* –filla d'un dels senyors de Pedreguer- o *Jaume Buigues* “*El Xato*” – conegut pilotaire. S'ha volgut també retre homenatge a fets i personatges relacionats amb la història i la cultura catalanes: *av. Jaume I*, *av. de les Germanies*, *c/ dels Furs*, *c/ arxiduc Carles*, *c/ Ausiàs March* o *c/ Tirant lo Blanch*.

Les urbanitzacions *la Sella* i *la Solana*, han conservat el topònim del paratge. En canvi, la primera a construir-se fou *Monte Pedreguer* que podria haver estat la *Muntanya dels Oquins*. Pel que fa als noms dels carrers d'aquests nous complexos, s'han elegit els rius, les zones intensives i les autonomies per a *la Solana*: *riu Gorgos*, *riu Gallinera*, *la marjal Pego-Oliva*, *el fondó d'Elx*, etc. En *Monte Pedreguer* s'ha optat pel vocabulari botànic: *romer*, *baladre*, *murta*, etc. I per últim, en la Sella es “recorden” als nombrosos habitants

dels països nòrdics quines són les nostres comarques. Pensem que la iniciativa és positiva i potser fins i tot incite la curiositat d'algun dels habitants d'aquestes urbanitzacions que vénen a la recerca del bon temps i vulga saber alguna cosa del nom del seu carrer i s'assabente així de qui som i què l'envolta. Tan de bo!

Ara bé, queda camí per recórrer, queden encara per recuperar els noms populars dels carrers de Pedreguer: el *c/ corbellot*, el *c/ manegueta* o la *replaceta de la bufa* mereixen el reconeixement oficial.

7. Conclusions

1. Predominen els noms relacionats amb l'agricultura i amb la vegetació en una primera zona d'expansió: *l'hort, els arbres, la parra, dels rosers...*, que envolta la zona morisca, de carrers més estrets i corbats. Possiblement són restes de l'estructuració urbana medieval que reservava espais per al cultiu. Hem de pensar en una distribució urbana ben distinta de l'actual, allunyada del concepte de carrer que tenim en l'actualitat.
2. Un percentatge important de noms del casc urbà estan relacionats amb la religió. El *c/ Àngel* es coneix popularment com *c/ manegueta*. La majoria són els carrers pròxims a la plaça i és probable que reberen aquesta denominació per amagar la zona morisca.
3. El tercer grup a destacar és el de les personalitats vinculades a Pedreguer, que es distribueixen pels afores.
4. Han desaparegut els noms de carrers de la postguerra.
5. Són vius els noms populars que hem esmentat i el procés de creació continua aportant mostres: *racó de la Bufa, la finca de Colorins* -i també- *la finca del Tremoló*.

Bibliografia

- BALLESTER, T. (1994) *La segona república a Pedreguer*, Pedreguer, Ajuntament de Pedreguer / Institut d'Estudis Comarcals.
- D. A. (2000) *Estudis de toponímia valenciana en honor a Vicenç M. Rosselló i Verger*, València, Denes.
- [DCVB] ALCOVER, J., MOLL, F. B. (1983), *Diccionari Català- Valencià-Balear*, Palma de Mallorca.
- BELTRAN, V. (1997) *El parlar de Benissa*, Benissa, Ajuntament de Benissa-Institut Juan Gil-Albert.
- SENDRA, J. (1997), "La toponímia urbana d'Oliva" dins *Actes del XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*, Ontinyent, Ed. Denes.
- IVARS CERVERA, J. (1985) "Un capítol de la Història i Toponímia de Pedreguer al segle XVIII" dins *Revista de Festes de Pedreguer*.
- (1991) *La població de Pedreguer l'any 1946*. *Revista de Festes de Pedreguer*.
 - (1995) *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Dénia, IEC de la Marina Alta / Institut de Cultura Juan Gil-Albert / Ajuntament de Dénia.
- MOREU-REY, E. (1974) *Toponímia urbana i onomàstica vària*, Palma de Mallorca, Ed. Moll.
- MULET I GRIMALT, C. (1991) "Toponímia del poble de Pedreguer i del seu terme municipal" dins *Actes del XIVé Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica* (II d'Onomàstica Valenciana), Alacant, Publicacions de la Universitat d'Alacant.